

FARS ŞİİRİNDE HAMRİYYE VE RÛDEKÎ'NİN HAMRİYYESİ

Çetin KASKA¹

Özet

Doğu edebiyatlarında içkili sohbet meclislerini ve bunlarla ilgili unsurları gerçek veya mecazî manasıyla anlatan manzum eserlere hamriyye denilmektedir. Fars edebiyatında ilk en kapsamlı hamriyye yazan şair, Sâ mânî dönemi şairi Rûdekî'dir. Rûdekî'nin yazdığı hamriyye doksan iki beyitten oluşmaktadır. Şair bu hamriyyeyi Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed adına yazmıştır. Bu hamriyyede üzümün olgunlaşması, asmadan üzümün toplanması, üzüm suyunun alınması, testiye koyulması, şarap olana kadar bekletilmesi, kadehe konulması ve eğlence meclisinde içilmesi ile Sâ mânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in meclisinin tasviri ve Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed'in methiyesi yer almaktadır. Rûdekî'nin yazdığı hamriyyede şarap tasavvufî değil de, gerçek anlamıyla ele alınmıştır. Bu çalışmada öncelikle hamriyye kelimesi açıklanmış, hamriyye türünün ne zaman Fars edebiyatına girdiği ve Fars edebiyatında hamriyyenin nasıl ele alındığı ifade edilmiş, daha sonra ilk kapsamlı hamriyye yazan şair hakkında bilgi verilmiş, hamriyyesinden kısa bahsedilmiş, Farsça hamriyyesi yazılmış ve tercümesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hamriyye, Fars Edebiyatı, Rûdekî, Tasavvuf.

HAMRIYA IN PERSIAN POETRY AND RUDEKÎ'S HAMRIYA

Abstract

In Eastern literature, the verse works that describe the drunken conversation assemblies and the elements related to them in real or figurative sense are called hamriya (wine). The first poet who wrote the most extensive hamriya (wine) in Persian literature was Rudaki, a poet of the Samani period. Rudaki's hamriya (wine) consists of ninety-two couplets. Rudaki wrote this hamriya (wine) in the name of Abu Jafar Safari. In this hamriya (wine), the ripening of grapes, picking grapes from the vine, taking grape juice, putting them in jugs, waiting until wine, putting them in glasses and drinking in the entertainment council are explained and there is a description of the council of Nasr b. Ahmed, the ruler of the Sâ mânîs state, and the praise of Abu Jafar Ahmed, the Saffari ruler. In the hamriya (wine) written by Rudaki, wine is not considered mystical but literally. In this article, In this study, firstly, the word hamriya (wine) was explained, when the type of hamriya (wine) entered Persian literature and how it was handled in Persian literature, then the story of the first hamriya (wine) was expressed in Persian literature, the poet who wrote the first hamriya (wine) was written and commented.

Key Words: Hamriya (Wine), Persian Literature, Rudaki, Sufism.

¹ Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetinkaska@hotmail.com

GİRİŞ

Şarap unsurları kullanılarak yazılan şiirlere hamriyye veya şarabiye denilmektedir (Türk Dili, 1986:105). Hamriyyelerde şarap, kadeh ve sâkî ile ilgili kelimeler, eğlence meclisleri ve tabiat manzaraları tasvir edilmektedir. Şarabı konu alan hamriyyelerin İslam öncesi Arap edebiyatında önemli bir yeri bulunmaktadır. İslamiyet'in İran bölgesine yayılmasıyla birlikte Arapça manzumelerde önemli bir yer tutan şarap konulu şiirler, Farsça şiirlerde de önemli bir yere sahip olmuştur (Karaismailoğlu, 2009: 36/14-15). Fars şairleri şarap ve hazırlanışı hakkında hatırı sayılır kasideler kaleme almıştır. Yine şairlerin yoğun ilgisi sayesinde Fars edebiyatında hamriyye: şarap için söylenen bir şiiri türü ortaya çıkmıştır. Klasik Fars edebiyatı incelendiğinde mey, bade ve şarabın en çok kullanılan içecek maddeleri olduğu görülmektedir. Arap ve Fars edebiyatlarında şarap ile ilgili çok fazla mazmun ve kavram kullanılmıştır. *Mâder-i mey*: şarabın annesi, *dohter-i rez*: üzümün kızı, *hamr-i bihişt*: cennet şarabı, *bâde-yi mest*: sarhoş eden bade, *muğ*: Zerdüş din adamı, *muğbeççe*: Mecusi çocuğu, meyhaneci çırağı, *pîr-i muğân*: Zerdüş din önderi, *mey-i muğâne*: muğlara yaraşır şarap, *çerâğ-i muğân*: şarap, bunlardan birkaçıdır (Yıldırım, 2006: 516). Ayrıca Fars şiirinde şarabın muadili olan Arapça râh ve rahîk gibi kelimeler de az da olsa kullanılmıştır (Keyvânî, 393:16/137).

Farsça yazılan klasik eserlerde şarabın tüketimi ve nasıl üretildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak çoğu kimse Cemşîd'in şarabı bulduğunu söylemektedir. Firdevsî'ye göre ilk şarap içen kimse Cemşîd'dir. Muhammed Avfi şarabın bulunuşunu *Cevâmî'u'l-hikâyât* adlı eserinde şöyle dile getirmiştir: Üzümün bozulmasını engellemek ve ondan uzun süre istifade etmek için suyu alınmış, bir süre sonra bu su acı tat vermeye başlayınca, Cemşîd zehirlenebileceği korkusuyla üzüm suyunu bir küpe doldurup saklamış, bir gün Cemşîd'in cariyelerinden biri hastalanmış ve kendisini öldürmek için o üzüm suyundan bir bardak içmiştir. Bu suyu son derece tatlı bulan cariye sarhoş olup, iyileştiğini hissetmiş, bu mevzuyu duyan Cemşîd bu sudan içmiş ve birçok hastalığın tedavisinde kullanmıştır. Bu hikâyeye binaen Menûçihri-i Dâmgânî şarap küpüne Duhter-i Cemşîd ve şarap yapılan yere de Zerdüş inanırların evleri demiştir (Yıldırım, 2006:514-15).

Fars şiirinde şarap kavramı hem gerçek hem de tasavvufî manada kullanılmıştır. Şarap tasavvufta muhabbeti, aşkı ve şevki temsil etmektedir (Uludağ, 2001:323). Tasavvuf ehli kimseler şarabı ruh coşkuluğu için bir araç olarak görmüştür. Mutasavvıflara göre şarap gönül paslarını temizleyen bir araçtır, ilahî aşk, muhabbet ve hakikat anlamlarına da gelmektedir. Birçok Fars şairinin şarabı gerçek mi yoksa tasavvufî manasıyla kullandığı belli değildir. Şairler genellikle şarabın kendisini, içtikten sonra insana verdiği hâlleri ve içiliş şeklini, küp içinde saklanmasını, meyhanelerde içilmesini, sarhoş edici özelliğini ve lezzetini şiirlerinde ifade etmiştir. Şarap için bazı şairler bazen elbiselerini rehin bırakmış, meyhanede yatmış, şarabı dudağa, gözyaşına ve yanağa benzetmiştir (Pürcevâdî, 1996:178-81). Genellikle şarap içmek konusunda iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre şarap içmek kötüdür. Onlara göre bilgin sarhoş olmaz, akıllı şarap içmez. Diğer görüşe göre şarap içmek fayda sağlamaktadır. Örneğin bu konuda Rûdekî: "*Şarap insanın şerefini ortaya çıkarır*" demiştir (Yıldırım, 2006: 516). *Şâhnâme*'deki birçok işaret eski İranlıların kutlama ve eğlencede şaraba ehemmiyet verdiklerini göstermektedir (Keyvânî,393:16/137-38).

Şarap ve şarap âleminin övünülerek anlatıldığı hamriyyeler, sâkînâme türüne kaynaklık etmektedir. Ancak sâkînâmeler, hamriyyelerden anlam ve nitelik bakımından ayrılmaktadır. Hamriyyelerde daha çok aşk konuları işlenirken sâkînâmelerde felsefi, ahlakî ve irfanî öğütler ele alınmaktadır (Karaismailoğlu, 2009: 36/14-15; Wensinck, 1977: 5/195-96; Dihhodâ, 1377: 7/9956).

1. FARS EDEBİYATINDA HAMRİYYE

Fars şairler, Arap şairlerden etkilenerek, Fars şiirinin ortaya çıktığı ilk dönemde hamriyyeler söylemiştir. İlk defa Sâmânîler dönemi şairlerinin şiirlerinde şarap tarif edilmiştir. Ebû'l-Hasan Alî-i Levkerî, Tâhir b. Fazıl-i Çeğânî, Ebû'l-Alâ-i Şûsterî, Ebû Abdullâh, Muhammed Cüneydî, Ebû'l-Müeyyed-i Belhî, Kisâ-i Mervezî, Ammâre-i Mervezî Ebû Şekûrî-i Belhî, Âkâçî ve Revnekî-i Buhârî gibi Sâmânî dönemi şairleri ile Gazneliler'in ilk dönem şairlerinin şiirlerinde hamriyye mazmunları yer almaktadır. Hermann Ethe'ye göre ilk defa Farsça hamriyye söyleyen şair, Sâmânî dönemi şairi Ebû Abdullâh Muhammed Cüneydî'dir. Cüneydî hicri dördüncü yüzyıl şairlerindedir. Arapça ve

Farsça şiirler kaleme almış, ancak sadece sekiz beyti günümüze ulaşmıştır. Aşağıdaki beyitler kendisine aittir (Dâdbih, 1394: 22/647-51; Keyvânî, 393:16/137-38; Safâ, 1338:1/441):

شـب گـیر صـبوح را ز سـرگـیر	بـر بانگ خـروس و ناله زبـر
خورشید که برزند سر از کوه	آن به که خورد ز جام تشویر
از جام به جامه شبانگاه	وز جامه به جام رو به شبگیر
شیراست غذای کودک خرد	شیره است غذای مردم پیر

Sabahleyin horozun sesi ve mûsikî tınısıyla şarap içmeye başla.

Dağın tepesine vuran güneşin kadehin ışıltısından utanması gerekir.

Akşamleyin şarap içip yatağa uzan. Sabahleyin uyanınca tekrar şarap içmeye başla.

Bebeklerin azığı süttür, yetişkin olan insanların gıdası şaraptır.

Ancak Sâ mâniler döneminden günümüze ulaşan en önemli ve kapsamlı hamriyye Rûdekî-yi Semerkandî'ye (ö.329) ait olduğundan, bazı araştırmacılar Fars edebiyatında ilk hamriyye söyleyen şair olarak Rûdekî'yi göstermiştir (Humâî, 1340: 273; Dâdbih, 1394: 22/647-51). Özellikle Rûdekî'nin doksan iki beyitten oluşan hamriyyesinden sonra hamriyye yazma geleneği Fars edebiyatında revaç kazanmıştır. Rûdekî'den sonra Beşşâr-i Mergazî, Menûçihri, Ferruhî, ve Muizzî gibi şairler hamriyyeler yazmıştır. Beşşâr-i Mergazî otuz bir beyitlik kasidesiyle Fars şiirinde üzümlü toplayıp, şarap yapmaktan bahseden ilk şairdir. Aslen Merv'li olan Mergazî, Farsça ve Arapça şiirler yazan hicri beşinci yüzyıl şairlerindedir. Sâ mâniler dönemi şairi olan Mergazî, Rûdekî'den sonra en güzel şarap kasidesi yazan şairdir. Menûçihri bu alanda kendisinden etkilenmiştir. Beşşâr-i Mergazî'nin hamriyyesinden başka hayatı hakkında bilgi yoktur. Aşağıdaki beyitler Mergazî'ye aittir (Dâdbih, 1394: 22/647-51; Keyvânî, 393:16/137-38; Safâ, 1338: 1/451-52):

رز را خدای از قیل شادی آفرید	شادی و خرمی ز رز آمد همی پدید
از جوهر لطایف محض آفرید رز	آن کو جهان و خلق جهان را بیافرید
از رز بُود طعام و هم از رز بُود شراب	از رز بُودت ثقل و هم از رز بود نبید
آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز	هم دیدنش خجسته و هم خوردنش لذیذ
روزی شدم به رز به نظاره دو چشم من	خیره شد از عجایب الوان که بنگرید

Mutluluk için Allah üzümü yaratmış, Mutluluk ve sevinç tamamen üzümün meydanı geldi.

Allah üzümü latif bir cevherden yarattı. Allah cihan ve insanları yaratandır.

Yemek, şarap, meze ve tatlıların hepsi üzümündendir.

Yeşil yaprakları yanına dökülen o salkıma bakmak mübarektir ve onu yemek lezizdir.

Bir gün dikkatle asmaya baktım, gözlerim onun acayip ve tuhaf renklerinden öyle bakakaldı ki görmelisiniz.

Fars edebiyatında ilk hamriyye yazan Rûdekî ve Beşşâr gibi şairleri takip edip, sanatlı hamriyye yazan şair Menûçihri-yi Dâmgânî'dir. Dâmgânî ilk defa musammat nazım şekliyle hamriyye yazıp, kemal dereceye ulaştırmıştır. Rûdekî'den sonra Menûçihri'nin üslubunu birçok şair taklit etmiştir, ancak hiçbirisi Menûçihri kadar bu alanda başarılı olmamıştır. Tabiat şairi olarak bilinen Menûçihri, aynı zamanda bir şarap şairidir. Divânında şaraptan uzun uzadıya bahsetmiş, şarabın renginden, parlaklığından ve niteliğinden söz etmiştir (Süleymânî, 1393: 334; Keyvânî, 393:16/137-38):

ای باده! فدای تو همه جان و تن من	کز بیخ بکندی ز دل من حزن من
خوبست مرا کار به هر جا که تو باشی	بیداری من با تو خوشست و وسن من

با تست همه عیش تن و زیستن من
آنجا همه گه باشد آمد شدن من
آنجاست همه ربع و طلوع و دمن من
کز تست همه راحت روح و بدن من
یا در کف من بادی ، یا در دهن من

با تست همه انس دل و کام حیاتم
هر جایگهی کآنجا آمد شدن تست
وانجا که تو بودستی ایام گذشته
ای باده خدایت به من ارزانی دارد
یا در خم من بادی یا در قدح من

Ey şarap bütün can ve tenim sana feda olsun, çünkü gönlümden kederimi kökten söktün.

Senin olduğun her yerde benim işim yolundadır. Seninle uyanıklığım ve uyum hoştur.

Seninledir gönül ünsiyetim ve hayat muradım. Bütün yaşantım ve hayatım seninledir.

Ayak bastığın her yerde benim orada olmam gerekir.

Geçen zamanda senin bulunduğun yer, benim ev, harabe kalıntılarımın olduğu yerdir.

Ey şarap, bütün ruh ve bedenimin rahatı sendedir, çünkü Allah bana seni layık gördü.

Ya küpümde olasin ya da kadehimde, ya avucumda olasin ya da ağzımda.

Daha sonraki dönemde Rûdekî ve Menûçihri'yi örnek alan şair Ferruhî-i Sîstânî, Çağânî Emîri Fahrüddin Ebû'l-Muzaffer Ahmed b. Muhammed'i öven kaside kalıbında bir hamriyye yazmıştır. Bu hamriyyede, Rûdekî gibi üzümü çocuklara benzetmiş ve onların kanını akıtmayı helal saymıştır. Ayrıca Ferruhî'nin bu hamriyyesi söylem, mazmun ve mefhum noktasında Menûçihri'nin hamriyyesine benzemektedir (Hekîm Ferruhî-i Sîstânî, 1349: 219):

تا رزان تافته گشتند و بگشتند از حال
ساخند از پی هر قطره حصاری ز سفال
مهر کردند و سپردند به دست مه و سال
خونشان گشت به نزدیک خردمند حلال

شیرخواران رزان را بریدند گلو
خونهایشان به تعصب بکشیدند به جهد
هر حصاری که از آن خونها پرگشت همی
چون کسی کینه ز خونریز رزان بازخواست

Üzümün süt için çocuklarının boğazını kestiklerinde üzümler coşup kendilerinden geçtiler.

Kanlarını büyük uğraşlar sonunda çektiler, bir damla için onları testiden bir hisara hapsettiler.

Kanlarla dolan her bir testinin ağzını aylarca ve yıllarca mühürleyip bağladılar.

Hiç kimse üzümün kan davası için ortaya çıkmayınca, kanları akıllı kişiler nezdinde helal oldu.

Fars edebiyatında hicri dört ve beşinci yüzyıllarda şairler refah içinde yaşadıkları için hamriyye söyleyip, hamriyye mazmunlarından ziyadesiyle istifade etmiştir. Şairlerin geçim derdinin olmaması, saraya bağlı olmaları, saraylardaki eğlencelerde yer almaları daha çok hamriyye söylemelerine neden olmuştur (Mîrsâdikî, 1373: 100). Horasan üslubunun ortaya çıktığı ilk dönemde Rûdekî-i Semerkandî, Ferruhî-i Sîstânî, Menûçihri Dâmgânî, Beşşâr-i Mergazî, Kisâ-i Mervezî ve bu şairlerden sonra Esedî-i Tûsî ve Hayyâm-i Nîşâbûrî gibi kimseler hamriyyeler yazmış, şarabın oluşum sürecinden, sarhoşluktan ve mest olmaktan bahsetmiştir (Hüseyn-i Kâzerûnî, 2008: 138-147).

Hicri beşinci yüzyılın sonuna kadar şarap kavram ve mefhum olarak Fars şiirinde gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Ancak hicri altıncı yüzyılda tasavvuf ve irfan yaygınlaşmış, şiir ve irfan birbirine karışmış, edebi ıstılahlar mecazî anlamda kullanılmış ve bazı önemli irfanî manalar hamriyye şeklinde ifade edilmiştir. İşte bu karmaşık yapı sebebiyle bazen gerçek şarap ile mecazî şarabı birbirinden ayırmak olanaksız hale gelmiştir. İran'da bilhassa tasavvufun yaygınlık kazanmasıyla birlikte hamriyyeler ve hamriyye ıstılahları mecazî manada kullanılmaya başlanmış, Hâkânî ve Senâî gibi mütedeyyin şairler divanlarında şarabı ve şarap sunmayı övmüş, Mevlânâ, Câmî, Hâfız, Ömer Hayyâm, Sa'dî, Nîzâmî ve Attâr gibi şairler hamriyye yazmıştır. Özellikle Hâfız'ın hamriyye gazelleri önemlidir, çünkü Fars edebiyatında şarap ve şarap içmekten en çok bahseden kimse Hâfız'dır.

Hâfız'ın şarap ile ilgili gazellerinin mecâzî bir mahiyette olup olmadıkları halen tartışılmasına rağmen onunla birlikte hamriyye lafız ve mana bakımında kemal mertebeye ulaşmıştır. Hâfız, şarabın kendisini övmüş ve hamriyyeyi özel bir kalıpta nazma dökmüştür. Şair Selmân-i Sâvecî onun bu üslubunu taklit etmiştir. Aşağıdaki hamriyye Hâfız'a aittir (Hâfız-i Şîrâzî, 1967:134; Süleymânî, 1393: 334; Dâdbih, 1394: 22/647-51; Keyvânî, 393:16/137-38; (Emînî ve Keştâlî, 1381: 2/554):

خروش و ولوله در جان شیخ و شاب انداز	بیا و کشتی ما در شط شراب انداز
که گفته‌اند نکویی کن و در آب انداز	مرا به کشتی باده درافکن ای ساقی
مرا دگر ز کرم با ره صواب انداز	ز کوی میکده برگشته‌ام ز راه خطا
شرار رشک و حسد در دل گلاب انداز	بیار زان می گلرنگ مشک بو جامی

Gel ve gemimizi şarap ırmağına at, genç ve ihtiyarın canına coşku ve velvele sal.

Ey sâkî, beni şarap gemisine at, hem iyilik yap, denize at demişler.

Yanılıp meyhane yolundan döndüm, kerem edip, beni tekrar doğru yola yönelt.

Ey sâkî, o gül renkli misk kokulu şarabı getir, haset ve kıskançlık kıvılcımını gül suyunun gönlüne sal.

Fars edebiyatında hamriyyeler kaside, gazel, rubâî, terkihibend, terciibend ve mesnevî gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. Fars şiirinin başlarında hamriyyeler daha çok kaside kabıyla yazılmış, daha sonraları Hâfız; gazel, Hayyâm; rubâî, Menûçihri; musammat ve Vahşî-i Bâfkî; terciibend kalıplarıyla hamriyyeler yazmıştır. Fars edebiyatında Irak üslubuyla yazılan hamriyyelerde şarap daha çok tasavvufî manayla ele alınmıştır, ancak Horasan üslubuyla yazılan hamriyyelerde şarap gerçek anlamıyla ifade edilmiştir (Keyvânî, 393: 16/137-38; Dâdbih, 1394: 22/647-51).

Aşağıda Mevlânâ, Irâkî, Attâr, Hayyâm, Enverî, Hâkânî ve Senâî'nin hamriyyerinden örnekler verilecektir. Mevlânâ'nın hamriyye konulu dört beyti (Seccâdî, 1350: 459):

من ننگ را شکستم و ز عار توبه کردم	ای می فروش این ده، ساغر به دست من ده
از گرم و سرد و خشکی هر چار توبه کردم	مانند مست صرعم، بیرون ز چار طبعم

Ey şarap satıcısı, elime kadehi ver, ben utanmayı aştım ve hayâdan tövbe ettim.

Sara hastası gibi mestim, dört unsurdan azadeyim. Sıcak, soğuk, kuruluk ve ıslaklık olan dört unsurdan tövbe ettim.

داروی درد دل تنگ بیار	ساقیا باده گلرنگ بیار
خنجر جنگ بپر چنگ بیار	روز بزمست نه روز رزمست

Ey sâkî, gül renkli şarabı getir, sıkılmış dertli gönlün dermanını getir.

Eğlence günüdür, savaş zamanı değil, savaş hançerini götür, çengi getir.

Irâkî'nin hamriyye konulu iki beyti (Seccâdî, 1350: 459):

رند و قلاش و می پرست افتاد	هر که را جام می به دست افتاد
هر که را جرعه به دست افتاد	دل و دین و خرد ز دست بداد

Her kimin eline şarap kadehi geçince; hayırsız, laubali ve sarhoş oldu.

Her kimin eline bir damla şarap geçince; gönül, din ve aklını kaybetti.

Attâr'ın hamriyye konulu iki beyti (Seccâdî, 1350: 282):

سرخوش ز می گره گشاییم	ما مست شراب جان فزاییم
-----------------------	------------------------

در کـنج شـرابخانـه گنجـیست   ما طالب گنج کجـه ایـم

Biz canı yücelten şarabın sarhoşuyuz, şarabın sarhoşluğuyla düğüm çözüyoruz.

Meyhanenin köşesinde bir hazine var. Biz köşelerdeki hazinenin taliplisiz.

Hayyâm'ın hamriyye konulu iki rubâîsi (Hayyâm, 1953: 29):

تا زهره و مه در آسمان گشت پدید   بهتر ز می ناب کسی هیچ ندید
من در عجبم ز میفروشان کایشان   به زانکه فروشند چه خواهند خرید

Zühre ve Kamer gökyüzünde göründüklerinden beri hiç kimse saf şaraptan daha iyi bir şey görmemiştir. Ben şarap satıcılarına şaşıyorum, çünkü sattıklarından daha iyi ne satın alabilirler.

یک جام شراب صد دل و دین ارز   یک جرعه می مملکت چین ارز
جز باده لعل نیست در روی زمین   تلخی که هزار جان شیرین ارز

Şarap dolu bir kadeh yüz dil ve dine değer, bir yudum şarap Çin ülkesine değer. Yeryüzünde kırmızı şaraptan başka bin tatlı cana değen bir acı yoktur.

Evhadüddin Enverî'nin hamriyye konulu iki beyti (Enverî, 1337:204):

ساقیا باده صبح ییار   دانۀ دام هر فتوح ییار
قبله ملت مسیح بده   آفت توبه نصوح ییار

Ey sâkî, sabah şarabını getir, her fethin tuzağının danesini getir.

İsa peygambere inanan milletin kablesini ver, çok öğüt verenin tövbesinin afetini getir.

Hâkânî-i Şîrvânî'nin hamriyye konulu iki beyti (Hâkânî-i Şîrvânî, 1338: 221):

دهان شیشه گشا صبح شد شراب بریز   می به ساغر من همچو آفتاب بریز
هلال عید بود بر سپهر پا به رکاب   به جام ساقی گل چهره می شتاب بریز

Sabah oldu, şişenin ağzını aç, şarap dök, kadehime şarabı güneş gibi dök.

Bayram hilali talih üzengisinin üzerindeydi. Gül çehreli sâkînin kadehine çabucak şarap dök.

Senâî-i Gaznevî'nin hamriyye konulu iki beyti (Senâî-i Gaznevî, 1341: 823):

ای ساقی می ییار پیوست   کان ییار عزیز توبه بشکست
می خورد و مرا بگفت می خور   تا بتوانی مباش جز مست

Ey sâkî sürekli şarap getir, çünkü o aziz sevgili tövbesini bozdu.

Şarap içiyor, bana sarhoş olmayacağın zaman kadar şarap iç diyor.

Fars edebiyatında daha sonraları toplumun değişim ve dönüşüm geçirmesi, şairlerin eski refaha sahip olmaması ve hakiki irfandan eser kalmamasından dolayı hamriyye söyleme geleneği unutulmuştur. Sadece şarap, sakî, sarhoşluk ve harâbât gibi kelimeler klişe bir surete gazellerde kullanılmıştır. Hicri on üçüncü yüzyılda klasik şairlerin üslubuna geri döndüğü için hamriyye söyleme geleneği ihya olmuş ve Kâânî gibi bir şair bu alanda parmakla gösterilmiştir (Süleymânî, 1393: 340). Fars edebiyatında hamriyye söyleyen muasır şairler Yağmâ-i Cendekî, Kâânî-yi Şîrâzî, Muhammed Takî Bahâr ve İmâd-i Horâsanî'dir. Takî Bahâr 58 beyitlik bir kasidesiyle muhtemelen Beşşâr-i Mergazî tarzında hamriyye yazan son şairdir (Dâdbih, 1394: 22/647-51). Muasır dönemdeki şairler şarap, sarhoşluk ve meyhane konulu birçok şiir yazmıştır. Ancak bu mazmunların hedefi genellikle ictimâî ve siyasidir. Nâdir Nâdirpûr, Ferîdûn Muşîrî, Ehvân Sâlis, Nuretallâh Rahmânî ve Fûrûğ Ferruhzâd gibi şairler bu tarzda birçok şiir yazmıştır (Süleymânî, 1393: 334).

2. RÛDEKÎ

Acem şairlerinin öncüsü ve Fars şairlerin ustası diye bilinmektedir. Hicri üçüncü yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Semerkant'ın Rûdek kasabasının Bennüc kariyesinde dünyaya gelmiş, şiirlerinde Rûdekî mahlasını kullanmış ve şiirlerinin büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in ilgisini çeken Rûdekî, onun sarayında yer bulup, çeşitli ödül ve bağışlar sayesinde büyük bir servette sahip olmuş ve saraydaki şairler tarafından kiskanılan üstün bir makam elde etmiştir. Rûdekî şiirlerinde ilim ve edebiyatı teşvik eden Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, Deylemli kumandanı Mâkân Kâkî, Târih-i Bel'amî yazarı Ebû Ali Bel'amî ve Adnânî gibi kişileri övmüştür. Avfî ve Mollâ Câmî'ye göre Rûdekî doğuştan kördür, ancak Rûdekî hakkında bilgi veren diğer kaynaklarda bu bilgi yer almamıştır. Sâmânî devletinin başkenti Buhara'da görkemli bir hayat süren Rûdekî, ömrünün son dönemlerinde büyük sıkıntılar çekmiş ve fakir düşmüştür. Fars edebiyatında müstakil mersiyesi günümüze ulaşan ilk şair Rûdekî'dir. Rûdekî'nin divanındaki beyit sayısı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hamdullah el-Müstevfî 700.000, Reşîdî-i Semerkandî 1300 000 ve Esedî-i Tûsî 180.000 beyit bulunduğunu belirtmiştir. Ancak Moğol saldırıları ve çeşitli nedenlerden dolayı bu şiirlerden sadece 1047 beyit günümüze ulaşmıştır. Rûdekî h.329 (941) yılında Bennüc köyünde vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Unsurî, Firdevsî, Mollâ Câmî, Nasır-i Hüsrev, Nizâmî-i Arûzî, Kısâ-i Mervezî, Mu'ammerî-yi Gorgânî gibi şairler Rûdekî'yi methetmiştir (Safâ, 1338: 371-389; Avfî, 1361: 6-8; Hidâyet, 1339: 681-688; Devletşâh, 1337: 36-39; Hânlerî, 1347: 238; Nefîsî, 1336: 14-411; Öztürk, 2008: 185-86; Şâfî, 1380: 25-31; Kaska, 2019: 253-55).

3. RÛDEKÎ'NİN HAMRİYESİ VE TÜRKÇE TERCÜMESİ

Rûdekî doksan iki beyitten oluşan hamriyyesinde üzümün büyüyüp olgunlaşmasını, asmadan üzümün toplanmasını, üzümün sıkıp suyunun alınmasını, suyun küpe doldurulmasını, küpü şarap olana kadar muhafaza edilmesini, şarabı kristal kadehe doldurup, eğlence meclisinde memduhun huzurunda içilmesini, şairane güzel tasvirlerle dile getirmiştir. Şair 1-22 beyitleri arasında şarabın oluşum sürecinden bahsetmiştir. Rûdekî bu hamriyyeyi ölmeden yedi yıl önce yazmıştır. Bu hamriyyede iki memduhunu göz önünde bulundurmuştur. Ancak ilk memduhu olan Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'i doğrudan övmemiştir. Kendisini dolaylı yoldan Horasan emiri (امير خراسان), cihan şahı (شاه جهان) ve doğu emiri (امير مشرق) gibi tabirlerle övmüştür. 23-34 beyitleri arasında Nasr b. Ahmed'in meclisi tarif edilmiştir. Rûdekî ikinci memduhu Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed'i ayrıntılı bir şekilde methetmiştir. Bu emiri mücevhere benzetip, onun ahlakı, şecaati, kahramanlığı ve güzel hasletlerini hamriyyesinde beyan etmiştir. 35-92 beyitleri arasında Ebû Ca'fer Ahmed methedilmiş ve kendisine dua edilmiştir, ayrıca bu beyitler arasında Rûdekî kendisi hakkında bazı önemli bilgiler vermiş ve neden bu hamriyyeyi yazdığını dile getirmiştir. Hamriyyenin başındaki *Mâder-i Mey* tabiri "şarabın annesi" anlamına gelmektedir. Hamriyye müfteilün-fâilâtü-müfteilün-fa' vezniyle yazılmıştır. Rûdekî hamriyyesinde tabiat unsurlarından ve dünyanın güzelliklerinden de bahsetmiştir (Dâdbih, 1394: 22/647-51; Keyvânî, 393:16/137-38).

Rûdekî hamriyyesinde şarabın asıl maddesi *mâder mey* yani "şarabın annesi"dir. Hamriyyede anne, çocuk ve doğum olgusu üzerinden şarap tarif edilmiş, üzümün doğması, olgunlaşması ve öldürülmesi için belirlenen zaman aralığı Nisan ve Ekim arasındadır. Üzümün ezilmesi "kurban etme" olarak ifade edilmiş, üzüm suyunun durulma evresine "zindan" denilmiştir. Rûdekî hamriyyesinde mey, bâde, nebîz, kadeh, sâgir, küp, sakî, üzüm, asma, mest gibi şarap ile ilgili kelimelerden faydalanmıştır (Rûdekî-i Semerkandî, 1376: 98-104).

Rûdekî hamriyyesinde şarabın oluşum sürecini şöyle ifade etmiş: şarabın ham maddesi olan üzüm, bağda yetişir, üzüm asmada Nisan başından Ekim sonuna kadar tam yedi ay kalır, olgunlaşan üzümler asmadan koparılır, şarap yapılacak yere götürülür, ezildikten sonra, bir küpe konulur, ara sıra küpün kapağı açılır, su üzerindeki köpük alınır, daha sonra su coşmasın diye küpün ağzı sıkıca kapatılır, yaklaşık üç ay su orada kalır, coşma durunca şarap olan su, kadehin içine boşaltılır. Üzümler bağbozumu zamanı gelmeden toplanmamalı ve üzümün toplanması şarap oluşumunun ilk aşamasıdır. Rûdekî şarap oluşumunu izah ettikten sonra, Sâmânî Emîri Nasr b. Ahmed'in meclisini tarif etmiş:

Mecliste bulunan nimetlerin cenneti andırdığını, mecliste altın işlemeli elbiseler, taze tasarımlı halılar, yeni tahtlar, kokulu güller, çeng, arp ve neyin yer aldığını, Nasr'ın tahtta oturduğunu, binlerce hizmetçinin ayakta saf bağladığını, her hizmetçinin ay gibi parladığını, başlarında taç ve ellerinde kırmızı şarap bulunduğunu ve saçlarının misk gibi koktuğunu, meclis sâkîsinin bir Türk olduğunu, mecliste bulunan kişilerin cihan hükümdarı olan Nasr b. Ahmed ile birlikte Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed'in şerefine o peri yüzlü sâkîden şarap alıp, içtiklerini beyan etmiştir. Rûdekî hamriyyesinin ortasından başlayarak, Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed'e övgüde bulunmuş: Ebû Ca'fer Ahmed'in talihli ve muzaffer bir emir olduğunu, insanları gizlice bağışlayıp affettiğini, şerefli, dürüst ve kalp gözü açık olduğunu, Rüstem'den daha meşhur olup bütün dünyanın övdüğü bir emir olduğunu, adalet ve emniyetiyle tanındığını, adalet ve hukuk dağıtmada dürüst olup, cömertlik ve ihsanı sayesinde şairlerin şiirlerinin kıymet kazandığını, methiyelerin geçici, ancak onun methiyesinin niyetsiz olduğunu belirtmiştir. Rûdekî, Sâmânî sarayında bulunan Ebû Ömer'in teşviki ve Adnân kabilesinin izni vesilesiyle Ebû Ca'fer Ahmed'i methettiğini, güçsüz ve yaşlı olduğundan bu hamriyyeyi bir elçi vasıtasıyla Ebû Ca'fer Ahmed'e gönderdiğini, şiir söyleme noktasında mahir ve fasih bir hatip olmasına rağmen emire yakışacak bir şiir söylemediğini beyan etmiştir. Rûdekî hamriyyesinin sonunda Ebû Ca'fer Ahmed'e dua etmiş: ikbal ve bahtının açık olmasını istemiş, düşmanlarının baht ve talihinin kusurlu kalmasını dilemiş, emirin azamet ve kudretinin aya ulaşmasını, düşmanlarının zelil olmasını niyaz etmiş, emirin çehresinin güneşten daha parlak ve nurani olmasını, nimet ve servetinin Cûdî ve Sehlân dağları kadar olmasını arzulamıştır (Rûdekî-i Semerkandî, 1376: 98-104).

Sarayda bulunan Rûdekî, meclislere katılmış, zevk ve eğlenceye dalmış, şarap içmiş ve şarabı keder ve üzüntünün merhemi, çaresizlerin çaresi, dünya mutluluğunun sebebi, gönül acısının devası bilmiştir. *Mey-i Mâder* hamriyyesinden başka diğer şiirlerinde de şaraba övgüde bulunmuştur (Mehcûb, 1370:92):

زان می که گر سرشکی از آن در چکد به نیل   صد سال مست باشد از بوی او نهنگ
آهو به دشت اگر بخورد قطره ای از او   غرنده شیر گردد و نندیشد از پلنگ

O şarabın bir katresi Nil nehrine damlasa kokusundan Nil nehrindeki timsah yüz yıl mest olur.

Ceylan eğer ova ve sahrada o sudan bir katre içse, aslan gibi kükrer ve kaplandan bile korkmaz.

Rûdekî'nin yazdığı hamriyyenin hikâyesi *Târih-i Sîstân* adlı kitapta şöyle anlatılmaktadır: H.301-342 yılları arasında Sîstân emiri ve Sâmânîler'de devlet adamı olarak görev yapmış olan Emîr Ebû Ca'fer Saffârî, Deylemîlerden Mâkân Kâkî'ye bir elçi göndermiş, Mâkân bir gece şarap içip, sarhoş olmuş ve gelen elçinin sakalını kesmiş, ancak kendisine geldiğinde yaptığı bu davranıştan dolayı pişman olup, elçiye caizeler vermiş, özür dilemiş ve sakalı uzayınca kadar yanında tutmuştur. Elçi, Sîstân'a geri dönünce Emîr Ebû Ca'fer bundan haberdar olmuş, hemen bin süvari, beş yüz deve ve beş yüz yaya askerle Rey'e saldırıp Mâkân'ı yakalamış, Mâkân'ın hazinesine el koymuş ve onu kendisiyle birlikte Sîstân'a götürmüştür. Sarhoşluğu bahane edip, Mâkân'ın sakalını kesmiş, sakalı uzayana kadar Mâkân'ı yanında tutmuş, sonra özür dileyip, ona çeşitli hediyeler verip, evine göndermiştir. Bu hadise Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in meclisinde söylenince, Nasr b. Ahmed, Ebû Ca'fer'in kahramanlığından, korkusuzluğundan ve yiğitliğinden hayrete düşmüş, Horasan'ın ileri gelenleriyle birlikte Ebû Ca'fer'in şerefine şarap içmiş ve birçok değerli hediyeleri onun için Sîstân'a göndermiştir. Şair Rûdekî de bu mevzu ile ilgili *Mâder-i Mey* adlı bir şiir yazıp, Ebû Ca'fer'e göndermiştir. Rûdekî yazdığı şiiri önce Nasr b. Ahmed Sâmânî'nin sarayında saz eşliğinde okumuş ve orada bulunan ileri gelenler bu güzel şiir için kendisini tebrik etmiştir. Şiir Sîstân'a getirildiği zaman Ebû Ca'fer, Rûdekî'ye bu şiir karşılığında on bin dinar göndermiş ve şiiri getiren elçiye hil'at ve bir şarap bardağı vermiştir (*Târih-i Sîstân*, 1314:315-24).

Aşağıda Rûdekî'nin Farsça hamriyyesi, Türkçe tercümesi ile birlikte verilmiştir (Rûdekî-i Semerkandî, 1376: 98-104):

1مادر می را بکرد باید قربان   بچه او را گرفت و کرد به زندان

تاش نکویی نخست و زو نکشی جان
بچه کوچک ز شیر مادر و پستان
از سر اردیبهشت تا بن آبان
بچه به زندان تنگ و مادر قربان
هفت شباروز خیره ماند و حیران
جوش بر آرد ، بنالد از دل سوزان
زیر زبر ، همچنان زانده جوشان
جوشد ، لیکن ز غم نجوشد چندان
کفک بر آرد ز خشم و راند سلطان
تا بشود تیرگیش و گردد رخشان
درش کند استوار مرد نگهبان
گونه یاقوت سرخ گیرد و مرجان
چند ازو لعل چون نگین بدخشان
بوی بدو داد و مشک و عنبر با بان
تا به گه نوبهار و نیمه نیسان
چشمه خورشید را ببینی تابان
گوهر سرخست به کف موسی عمران
گر بچشد زوی و روی زرد گلستان
رنج نبیند از آن فراز و نه احزان
شادی نو را ز ری بیارد و عمان
جامه بکرده فراز پنجه خلقان
از گل و از یاسمین و خیری الوان
ساخته کاری که کس نسازد چونان
شهره ریاحین و تخت های فراوان
چنگ مدک نیر و نای چابک جانان
یک صف حران و پیر صالح دهقان
شاه ملوک جهان ، امیر خراسان
هر یک چون ماه بر دو هفته درفشان
روش می سرخ و زلف و جعدش ریحان
بچه خاتون ترک و بچه خاقان
شاه جهان شادمان و خرم و خندان
قامت چون سرو و زلفکانش چوگان
یاد کند روی شهریار سجستان
گوید هر یک چو می بگیرد شادان
آن مه آزادگان و مفخر ایران
زنده بدو داد و روشنائی گیهان
نیز نباشد ، اگر نکویی بهتان
طاعت او کرده واجب آیت فرقان
وین ملک از آفتاب گوهر ساسان

2 بچه او را ازو گرفتند
3 جز که نباشد حلال دور بکردن
4 تا نخورد شیر هفت مه به تمامی
5 آن گه شاید ز روی دین و ره داد
6 چون بسپاری به حبس بچه او را
7 باز چو آید به هوش و حال ببیند
8 گاه زبر زیر گردد از غم و گه باز
9 بر آتش کجا بخواهی پالود
10 باز به کردار اشتهری که بود مست
11 مرد حرس کفک هاش پاک بگیرد
12 آخر کارام گیرد و نچند تیز
13 چون بنشیند تمام و صافی گردد
14 چند ازو سرخ چون عقیق یمانی
15 وورش بیویی ، گمان بری که گل سرخ
16 هم به خم اندر همی گدازد چونین
17 آن گه اگر نیم شب درش بگشایی
18 ور به بلور اندرون ببینی گویی
19 زلفت شود رادمرد و سست دلاور
20 وانک به شادی یکی قدح بخورد زوی
21 انده ده ساله را به طنجه براند
22 با می چونین که سالخورده بود چند
23 مجلس باید بساخته ، ملکانه
24 نعمت فردوس گستریده ز هر سو
25 جامه زرین و فرش های نو آیین
26 بر ببط عیسی و لون های فوادی
27 یک صف میران و بلعمی بنشسته
28 خسرو بر تخت پیشگاه نشسته
29 ترک هزاران به پای پیش صف اندر
30 هر یک بر سر بساک مورد نهاده
31 باده دهند بتی بدیع ز خوبان
32 چونش بگردد نبیند چند به شادی
33 از کف ترکی سیاه چشم پیروی
34 زان می خوشبوی ساغری بستاند
35 خود بخورد نوش و اولیاش همیدون
36 شادی بو جعفر احمد بن محمد
37 آن ملک عدل و آفتاب زمانه
38 آنکه نبود از نژاد آدم چون او
39 حجت یکتا خدای و سایه اوی است
40 خلق ز خاک و ز آب و آتش و بادند

41 فر بدو یافت ملک تیره و تازی
 42 گر تو فصیحی همه مناقب او گوی
 43 پور تو حکیمی و راه حکمت جویی
 44 آن که بدو بنگری به حکمت گویی
 45 گر بگشاید زبان به علم و به حکمت
 46 مرد ادب را خرد فزاید و حکمت
 47 پور تو بخواهی فرشته ای که بینی
 48 خوب نگه کن بدان لطافت و آنروی
 49 پاکي اخلاق او و پاک نژادی
 50 پور سخن او رسد به گوش تو یک راه
 51 ورش به صدر اندرون نشسته بینی
 52 سام سواری ، که تا ستاره بتابد
 53 باز به روز نبرد و کین و حمیت
 54 خوار نهایت زنده پیل بدانگاه
 55 ورش بدیدی سفندیار گه رزم
 56 گرچه به هنگام حلم کوه تن او
 57 دشمن اگر ازدهاست ، پیش سنانش
 58 پور به نبرد آیدش ستاره بهرام
 59 باز بدان گه که می به دست بگیرد
 60 ابر بهاری جز آب تیره ندارد
 61 با دو کف او ، ز بس عطا که ببخشد
 62 لاجرم از جود و از سخاوت او است
 63 شاعر زی او رود فقییر و تمیدست
 64 مرد سخن را از نوواختن و بر
 65 باز به هنگام داد و عدل بر خلق
 66 داد بیابد ضعیف همچو قوی زوی
 67 نعمت او گسترده بر همه گیتی
 68 بسته گیتی ازو بیابد راحت
 69 بارسن عفو آن مبارک خسرو
 70 پوزش بپذیرد و گناه ببخشد
 71 آن ملک نیمروز و خسرو پیروز
 72 عمر بن الیث زنده گشت بدو باز
 73 رستم را نام گر چه سخت بزرگ است
 74 رودکیا ، برنورد مدح همه خلق
 75 ورچه بکوشی ، به جهد خویش بگویی
 76 گفت ندانی سزاش و خیز و فرار آر
 77 اینک مدحی ، چنانکه طاقت من بود
 78 جز به سزاوار میر گفت ندانم
 79 مدح امیری که مدح زوست جهان را

عدن بدو گشت تیر گیتی ویران
 ورتو دبیری همه مدارج او خوان
 سیرت او گیر و خوب مذهب او دان
 اینک سقراط و هم فلاطن یونان
 گوش کن اینک به علم و حکمت لقمان
 مرد خرد را ادب فزاید و ایمان
 اینک اوی است آشکارا رضوان
 تا تو بینی بر این که گفتم برهان
 با نیت نیک و با مکارم احسان
 سعد شود مر ترا نحوست کیوان
 جزم بگویی که: زنده گشت سلیمان
 اسب نبیند چنو سوار به میدان
 گرش بینی میان مغفر و خفتان
 ورچه بود مست و تیز گشته و غران
 پیش سنانش جهان دویدی و لوزان
 کوه سیام است که کس نبیند جنبان
 گردد چون موم پیش آتش سوزان
 توشه شمشیر او شود به گروگان
 ابر بهاری چنو ندارد باران
 او همه دیبا به تخت و زر به انبان
 خوار نماید حدیث و قصه توفان
 نرخ گرفته حدیث و صامت ارزان
 با زر بسیار بازگردد و حملان
 مرد ادب را ازو وظیفه دیوان
 نیست به گیتی چنو نبیل و مسلمان
 جور بینی به نزد او و نه عدوان
 آنچه کس از نعمتش بینی عریان
 خسته گیتی ازو بیابد درمان
 حلقه تنگ است هر چه دشت و بیابان
 خشم نراند ، به عفو کوشد و غفران
 دولت او یوز و دشمن آهوی نالان
 با حشم خویش و آن زمانه ایشان
 زنده بدوی ست نام رستم دستان
 مدحت او گوی و مهر دولت بستان
 ورچه کنی تیز فهم خویش به سوهان
 آن که بگفتی چنان که گفتن نتوان
 لفظ همه خوب و هم به معنی آسان
 ورتو چه جریرم به شعر و طایبی و حسان
 زینت هم زوی و فر و نزهت و سامان

ورچه صریعم ابا فصاحت سبحان
ورچه بود چیره بر مدایح شاهان
مدحت او را کرانه نی و نه پایان
خیره شود بیروان و ماند حیران
وان گه دستوری گزیده عدنان
کز پی او آفرید گیتی یزدان
وآن که نبود از امیر مشرق فرمان
خدمت او را گرفته چامه به دندان
تا بشناسد درست میر سخندان
کوبه تن خویش از این نیامد مهمان
دولت اعدای او همیشه به نقصان
وآن معادی به زیر ماهی پنهان
نعمت پاینده تر ز جودی و ثهلان

80سخت شکوهم که عجز من بنماید
81برد چنین مدح و عرضه کرد زمانی
82مدح همه خلق را کرانه پدید است
83نیست شگفتی که رودکی به چنین جای
84ورنه مرا بو عمر دلاور کردی
85زهره کجا بودمی به مدح امیری؟
86ورم ضعیفی و بی بدیم نبودی
87خود بدویدی بسان پیک مرتب
88مدح رسول است، عذر من برساند
89عذر رهی خویش ناتوانی و پیروی
90دولت میرم همیشه باد بر افزون
91سرش رسیده به ماه بر، به بلندی
92طلعت تابنده تر ز طلعت خورشید

- 1-Üzüm salkımını kurban etmek, üzümün tanelerini tutup ayırmak ve küpe tutsak etmek gerek.
- 2-Kendisini ezmeden ve canını almadan çocuğunu ondan almasın.
- 3-Çocuğu, annesinin süt ve memesinden ayırmak doğru ve helal değildir.
- 4-Çünkü Nisan 'ın başından Ekim 'in sonuna kadar yani tam yedi ay süt içmesi gerekir.
- 5-Yedi aydan sonra var olan gelenek ve kaideye göre onun çocuğunu (üzüm suyunu) küpe koymak ve annesini kurban etmek elzemdir.
- 6-Üzüm suyunu küpe koyduğün zaman yedi gece ve gündüz hayret ve şaşkınlık içinde kalacak.
- 7-Kendine geldiği zaman tutsak olduğunu görecek, heyecan ve coşkuya kapılıp gönülden yakıcı feryatlar edecek.
- 8-Üzüm taneleri küpte şiddetli sıkıntıdan coşacaklar, bazen aşağı bazen yukarı dolaşacaklar.
- 9-Halis ve pak olması için ateşin üzerine koyduğün altın erir, ancak gam ve kederin acısından, küpteki üzüm suyu kadar coşmaz.
- 10- Aşırı sarhoşluktan ağzından köpük akan bir deve gibi kararsızlık ve huzursuzluğunu aşikâr eder.
- 11-Küpü muhafaza eden adam, üzüm suyu yoğunluğunun gitmesi ve parlamayıp, aydınlanması için köpüklerin tamamını alır.
- 12-Üzüm suyu sonunda sakin olur, kararsızlık ve coşkunluk endişesi ortadan kalkar ve bekçi küpün ağzını sıkıca kapatır.
- 13-Tortusu dibe çökünce saflaşır, rengi yakut ve mercan gibi kırmızı olur.
- 14-Bir kısmı Yemen akiği gibi siyah renkli ve bir kısmı ise parlayan yüzük kaşı gibi kırmızı renkli olur.
- 15-Onu kokladığın zaman sanki kırmızı gülden, miskten ve misk söğüdünden koku aldığını tasavvur edersin.
- 16-Bu şekilde bahar mevsiminde, Nisan ayının ortasına kadar küpte kalır.
- 17-Eğer gece yarısı küpün ağzını açarsan üzüm suyunu güneş gibi parlak ve nurani görürsün.
- 18-Eğer onu kristal bir kaba koysan, Hz. Musa 'nın elindeki kırmızı renkli cevher gibi görünür.

19-Hasis adam onu içse bağışlayıcı, zayıf adam içse cesur ve sarı yüzlü kimse içse çehresi gülistan gibi taravetli ve kırmızı renkli olur.

20-Sevinçle o şaraptan bir kadeh içen kimse, ondan sonra asla sıkıntı ve kedere maruz kalmaz.

21-Şarap, eski ve kadim kederi Tance'ye sürer ve yeni sevinçleri Rey ve Uman'dan getirir.

22-Öyle yullanmış bir şaraptır ki bu, eli elbise eskitmiş.

23-O yüzden kırmızı gül, yasemin ve rengârenk şebboylarla şahane bir meclis hazırlanmış.

24-Cennet nimetleri her tarafa serilmiş ve hiç kimsenin yapamadığı bir meclis kurulmuş.

25-Altın işlemeli elbiseler, yeni ve taze tasarımlı halılar, meşhur güzel kokulu güller, bol ve bereketli tahtlar...

26-Hz. İsa'nın çengi, Fevâdî'nin renkleri, Medek Neyr'in arpi ve Çâbek Cânân'ın neyi...

27-Sultanlar ve vezir (Bel'amî) aynı safta oturmuş, diğer safta şehzadeler ve yaşlı iyi çiftçiler var.

28-Bu mecliste padişah, meclisin en yüksek yerinde yer alan bir tahta oturmuş, çünkü kendisi Horasan ve dünya padişahlarının hükümdarıdır.

29-Ayın on dördüncü gecesı gibi parlak ve nurani olan güzel yüzlü birçok hizmetçisi onun karşısında dizilmiş.

30-Hizmetçilerin her biri başına gülden yapılmış bir taç koymuş, çehreleri mey gibi kırmızı, saçları kıvrırcık ve güzel kokuludur.

31-Muhtemelen Türk veya hakan soyundan gelen ve diğer cemal sahibi güzellerden hayret verici bir güzelliğe sahip olan güzel yüzlü biri şarap dağıtıyordu.

32-Cihan padişahı birkaç defa şarabı mutluluk, sevinç ve umutla,

33-Peri çehreli, selvi boylu, çevgan zülüflü ve siyah gözlü bir güzel yüzlünün elinden içti.

34-Padişah o güzel kokulu şaraptan bir kadeh alıp, Sicistân sultanı Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed'in şerefine içti.

35-Padişah lezzetle şarap içti ve dostları da aynı şekilde şarap alıp, sevinçle şöyle dediler:

36-Herkes hürlerin önderi, büyüğü ve İran'ın övünç kaynağı Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed'in selamet arzusu ve mutluluğuyla şarap içsin.

37-O adil ve zamanı aydınlatan bir padişaktır, adalet onunla hayatta, dünya ve zamanın aydınlığı ondandır.

38-Eğer sözümlü yalan ve abartı olarak telaki etmeyeceksen, insanoğlunun soy ve sopundan onun gibisi gelmedi ve gelmeyecek.

39-O bir olan Allah'ın nişanesi ve yeryüzündeki gölgesidir. Allah ona itaat edip, tabi olunmasını kitabında farz ve zorunlu kılmıştır.

40-İnsanlar toprak, su, hava ve ateşten yaratılmış, ancak bu padişah nur ırkından ve Sâsânîler soyundandır.

41-Karanlık ve siyah zemin onun varlığıyla sevinç ve mutluluk buldu, harap, karanlık ve viran dünya onun himmetiyle Aden cennetine dönüştü.

42-Eğer sen şair ve söz ustasıysan, onun iyi sıfatlarını say ve eğer sen yazarsan onun hakkında yazılan medih ile ilgili şiirleri oku.

43-Eğer bilginsen, hikmet ve bilginin yolunu arıyorsan, onun izini takip et ve onun yolunu iyi bil.

- 44-Ona bakınca Yunanlı Sokrat ve Eflatun'u gördüğünü tasavvur edersin.
- 45-İlim ve hikmetle ağzını açınca, ilim ve hikmet hakkında senle konuşanın Lokman olduğunu sanırsın.
- 46-Edibi bilgi ve akıl, akıllıyı edep ve iman yüceltir.
- 47-Eğer bir melek görmek istersen, o sana aşikâr bir şekilde görünen bir cennet meleği gibidir.
- 48-Söylediklerimi doğrulamak için, dakik ve kâmil bir biçimde onun güzel ve letafetli çehresine bak.
- 49-Ancak bu şekilde onun iyi ahlaklı, iyi soylu ve iyi niyetli olduğuna dair söylediklerime inanabilirsin.
- 50-Eğer bir defa onun konuşmasını dinlersen, uğursuz Zühal yıldızı senin için iyilik ve güzel ikbale dönüşür.
- 51-Eğer onu meclisin yukarısında otururken görürsen, kesinlikle Süleyman dirilmiştir, dersin.
- 52-Sâm gibi bir binicidir, gökyüzünde yıldız parladığı sürece savaş meydanında onun gibi bir süvari gelmeyecek.
- 53-Onu savaşta, dövüşte ve mücadelede miğferli ve savaş elbisesiyle görünce,
- 54-Hakir bir şekilde cilve yapan sarhoş, avare ve ipini koparan kızgın bir fil zannedersin.
- 55-Eğer İsfendiyâr, onu savaş meydanında görseydi, mızrağı karşısında korkudan titreyip, kaçardı.
- 56-Sabır zamanında, kimsenin hareketli görmediği Siyâm dağı gibidir.
- 57-Savaş meydanında, düşman ejderha olsa bile, kalkanı karşısında ateş karşısındaki mum gibi erir.
- 58-Eğer Behrâm yıldızı onunla savaşsa yenilir ve kılıcını bırakıp kaçar.
- 59-Kadehi eline aldığı zaman, bahar bulutu gibi bahşiş ve lütfu herkese ulaştır.
- 60-Bahar bulutu sadece çok yağış getirir, ancak o top top ipek kumaşı ve kese kese altın dağıtır.
- 61-İki eliyle o kadar bağış yapar ki Nûh tufanın macerası sönük kalır.
- 62-Onun cömertlik ve ihsanı vesilesiyle şairlerin şiiri kıymet kazandı, mal, altın ve gümüşün onun için bir değeri yoktur.
- 63-Onun yanına fakir ve yoksul giden şair, hayvanlara yüklenen birçok altınla geri döner.
- 64-Şair onun lütuf ve keremine mazhar olur ve edip ondan idari maaş alır.
- 65-İnsanlara adalet ve hukuk dağıtmada, dünyada hiç kimse onun kadar şerefli, dürüst ve kalp gözü açık değildir.
- 66-Zayıf da, güçlü gibi ondan adalet ve emniyet bulur, onun huzurunda asla ne bir sitem ne de bir düşmanlık görürsün.
- 67-Onun nimetleri bütün dünyaya yayılmış, nimet ve bahşişlerinden faydalanmayan hiç kimseyi bulamazsın.
- 68-Dünyanın rahatlığı onun huzur ve güveni sebebiyledir, kötü hadiselerden etkilenen ve huzursuz olan kimse ondan derman bulur.
- 69-O kutlu padişahın bahşiş ve sevgi ipi sayesinde, ne kadar ova ve çöl varsa, dar bir halka gibidir.

70-Özrü kabul eder, günahı bağışlar ve sinirlenmez, onun bağışlama ve günah affetme serencamı gizlidir.

71-Sîstân padişahı talihli ve muzaffer bir padişaktır. Onun ikbali kaplan gibidir ve düşmanı korkudan ceylan gibi inlemektedir.

72-Onun vasıtasıyla Ömer b. Leys kendi dönemindeki uşak ve hizmetçileriyle tekrar dirildi.

73-Rüstem'in adı meşhurdur, ancak destanlarda geçen Rüstem, bu padişahla hayat buldu.

74-Ey Rûdekî diğer padişahlar hakkında söylediğin bütün methiyeleri sil. Sadece onu methet, saadet ve mutluluğu bul.

75-Telaşlanıp, bütün çabanla şiir söyleyen, idrak ve anlayışını bilgi törpüsüyle bilesen,

76-Yine de onu layığıyla tarif edemeyeceksin, o halde kalk ve ona layık olmayan her söylediğini kaldır.

77-Şimdi kelimeleri iyi ve anlamı da kolay olan elimden gelen bu methiye ve sena var.

78-Her ne kadar ben şiir söyleme noktasında Cerîr, Tâî ve Hasân gibi olsam da, padişaha yakışan şiiri söyleyemem.

79-O dünyanın övdüğü bir padişaktır. Süs, görkem, temizlik ve dünyanın düzene girmesi onun vesilesiyledir.

80-Her ne kadar Sarî' gibi maharetli bir şair ve Sübhân Vâil gibi fasih bir hatip olsam da, güçsüzlüğüm aşikâr olacak diye çok korkuyorum.

81-Diğer padişahlar hakkında şimdiye kadar söylenilmiş methiyelerden daha iyi olan bu methiyeyi yazdım.

82-Bütün insanların methiyeleri geçicidir, ancak onun methiyesi nihayetsiz ve sonsuzdur.

83-Benim böyle bir padişahın methiyesi karşısında hayran olmam ve kendimden geçmem şaşılacak şey değildir.

84-Eğer Ebû Ömer beni cesaretlendirip, teşvik etmeseydi ve eğer Adnân kabilesinin izni ve icazeti olmasaydı.

85-Ben nasıl, Allah'ın yüzü suyu hürmetine dünyayı yarattığı padişahı methetmeye cesaret ederdim?

86-Eğer benim zayıf ve acizliğim olmasaydı ve eğer padişahın fermanını itaat etmeseydim.

87-Elbiselerimi hızlıca alır, onun huzurundan kaçırdım.

88-Şiiri bilen emirin beni bağışlaması için, methiyemi elçi vasıtasıyla göndereceğim.

89-Kullun olan ben, güçsüz ve yaşlı olduğumdan bizzat misafirliğine gelemedim.

90-Daima padişahımın ikbal ve bahtı açık olsun. Onun düşmanlarının bahtı ve talihi daima kusurlu ve nakıs olsun.

91-Padişahın başı kudret ve azametle aya ulaşsın. Düşmanlarının başı yer ve zeminde metfun ve saklı kalsın.

92-Çehresi güneşten daha parlak ve aydınlık olsun. Nimet ve serveti Cûdî ve Sehlân dağlarından daha kalıcı olsun.

SONUÇ

Hamriyelerde genellikle şarabın özellikleri, şarap için kullanılan kaplar, sâkînin hususiyetleri, şarap meclislerinin tasvirleri, methiye, çeşitli müzik aletlerinin vasıfları ve eğlence meclisleri için gerekli görülen çeşitli sahneler üzerinde durulmaktadır. Rûdekî'nin şarabın oluşum sürecini anlatan

Mader-i Mey adlı hamriyyesi Fars edebiyatında yazılan ilk en kapsamlı hamriyyedir. Doksan iki beyitten oluşan bu hamriyyede yedi ay asmada kalan üzümün alınması, ezilip küpe konulması, küpte bekletilmesi, küpün ağzının sıkıca bağlanması, bekletilmesi, misk gibi kokması, ay ve güneş gibi parlaması, içenin sıkıntı ve kederden kurtulması, Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in meclisinde yiyecekler, altın işlemeli elbiseler, yeni halılar, kokulu güller, yeni tahtlar, vezirler, şehzadeler ve yaşlı çiftçiler ile başlarına taç koyan ay çehrelî hizmetçilerin bulunması, Sâmânî hükümdarı Nasr b. Ahmed'in güzel kokulu şaraptan bir kadeh alıp, Saffârî Emîri Ebû Ca'fer Ahmed'in şerefine içmesi, Emîr Ebû Ca'fer'in kahramanlığı, cesareti, yiğitliği, cömertliği, kudreti, güçlülüğü, bağışlayıcılığı, yoksulları kollayıp koruması, talihli ve muzaffer olması ifade edilmiştir. Rûdekî'nin hamriyyesinde şarap tasavvufî değil de gerçek manasıyla ele alınmıştır. Bu hamriyye, başta Beşşâr-i Mergazî, Menûcihrî ve Ferruhî-i Sîstânî olmak üzere birçok Fars şairi tarafından taklit edilmiştir. Rûdekî hamriyyesini sade ve anlaşılır bir dil ile yazmış ve bu eseri yazdığına yaşlı olduğu için bir elçi vasıtasıyla Emîr Ebû Ca'fer Ahmed'e gönderdiğini belirtmiştir. Fars edebiyatında hem tasavvuf ehli şairler hem de tasavvuf ehli olmayan şairler hamriyye yazmıştır.

KAYNAKLAR

- Avfî, M. (1361). *Tezkire-i Lübbü'l-Elbâb*, Nşr. Edward Browne, C.2, Tahran.
- Dâdbih, A. (1394). "Hamriyye" *Dâiretü'l-Mu'ârif-i Bozorg-i İslâmî*, C.22, Tahran.
- Devletşâh, (1337). *Tezkiretü's-şuarâ*, Nşr. Muhammed Abbâsî, Tahran.
- Dihhudâ, A. E. (1377). *Lügatnâme-i Dihhudâ*, C.7, Tahran.
- Emîni, Y. M. ve Keştâlî, H. B. (1381). "Hamriyye" *Ferhengnâme-i Edebî-yi Fârsî*, C.2, Tahran.
- Enverî, E. (1337). *Dîvân-i Enverî*, Nşr. Muhammed Takî Rezevî, Tahran:Bungâh-i Tercüme ve Neşr-i Kitâb.
- Hâkânî-i Şîrvânî, (1338). *Dîvân-i Hâkânî-i Şîrvânî*, Nşr. Ziyâüddîn Seccâdî, Tahran:İntişârât-i Zevvâr.
- Hânlerî Kiyâ, Z. (1969). *Ferheng-i Edebiyât-i Fârsî*, Tahran: Entesârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İrân.
- Hayyâm, Ö. (1953). *Rubâiler ve Silsilat-al-Tartîb, İbn-i Sînâ'nun Tamcîd'i ve Tercümesi*, Nşr. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hekîm Ferruhî-i Sîstânî, (1349). *Dîvân-i Hekîm Ferruhî-i Sîstânî*, Nşr. Muhammed Debîr-i Seyâkî, Tahran.
- Hidâyet, R. K. H. (1339). *Mecmu'u'l-Fusahâ*, Nşr. Mezâher Musafâ, C.2, Tahran.
- Humâî, C. (1340). *Târîh-i Edebiyât-i İrân*, Tahran.
- Hüseyin-i Kâzerûnî, S. A. (2008). "Vîjehâ-yı Sebkî ve Tahlîl-i Muhtevâ-yı Hamriyyehâ ve Sâkinâme-hâ der Şi'r-i Fârsî," *Dânişnâme*, s.138-147.
- Karaismailoğlu, A. (2009). "Sâkinâme" *DİA*, C.36, (s.14-15) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaska, Ç. (2019). Fars Edebiyatındaki İlk Mersiyeler, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (s.253-62) Kırklareli.
- Keyvânî, M. (1393). *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, C.16, Tahran.
- Mehcûb, M. C.(1370). *Sebk-i Horâsânî der Şi'r-i Fârsî*, Tahran, Firdevsî.
- Mîrsâdîkî, M. (1373). *Vâjenâme-i Hüner-i Şâ'irî*, Tahran: Kitâb-i Mehnâz.
- Nefîsî, S. (1336). *Muhît-i Zindegî ve Ahvâl ve Eş'âr-i Rûdekî*, Tahran.
- Öztürk, M. (2008). "Rûdekî" *DİA*, C.35, (s.185-186), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pürcevadî, N. (1996). "Bâde der İrfân" *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, C.1, s.178-81.
- Rûdekî-i Semerkandî, (1376). *Dîvân-i Rûdekî-i Semerkandî*, Nşr. Saîd-i Nefîsî, Müessesesi-i İntişârât-i Nigâh, Tahran.
- Safâ, Z. (1338). *Târîh-i Edebiyyât Der İrân*, C.1, Tahran: Entesârât-i Firdevsî.
- Seccâdî, S. C. (1350). *Ferheng-i İstîlâhât ve Tabirât-i İrfânî*, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî.
- Senâî-i Gaznevî, *Dîvân-ı Hekîm Ebü'l-Mecd Mecdûd b. Âdem Senâî-i Gaznevî*, Nşr. Müderris-i Rezavî, Tahran:Kitâbhâne-i İbn Sina.
- Süleymânî, S. E. (1393). Hamriyye der Edebiyât-i Mu'asır (Berresî-i Mefâhîm-i Şerâb der Şi'r-i Mu'asır) *Mecmû'a-i Makâlât*, (s. 330-340).
- Şâfîî, H. (1380). *Sad Şâ'ir*, Tahran: Kitâb-i Hürşîd.
- Târîh-i Sîstân, (1314). Nşr. Melikü's-şuarâ Bahâr, Tahran: Müessesesi-i Hâvver.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1986). C.8, (s.105), İstanbul: Dergah.
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi.
- Wensinck, A. J. (1977). "Hamr" *İslam Ansiklopedisi*, C.5/1, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yıldırım, N.(2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi.

